

Cărți din secolul al XVII-lea în unele colecții din București

ANA ANDREESCU

Este cunoscut faptul că secolul al XVII-lea excelează în grija pentru eleganță, rafinament, politețe, frumoasă exprimare, grijă care se manifestă în toate compartimentele vieții sociale și culturale. Cartea, rămasă încă un obiect de interes pentru un cerc restrâns, este mai bogat reprezentată întrucât se continuă tipărirea clasicilor, dar sînt publicații și contemporanii, fie ei scriitori, oameni de știință, pedagogi etc. Indiferent de domeniu, cărțile sînt înfrumusețate cu gravuri, viniete bogate, letrine. Majoritatea debutează cu dedicații, cuvinte introductive – împletiri de fraze alese – adresate potentatilor zilei: monarhi, clerici, oameni de cultură etc.

De o factură deosebită sînt cărțile care cuprind reproduceri după monumente de arhitectură, tablouri etc., cărți apropiate, oarecum, de albumele moderne de artă. Procedul reproducerii fiind gravura, cărțile care le cuprind trăiesc prin ele însele ca obiecte de artă, interesul îndreptîndu-se atît asupra frumuseții lor ca exemplare bibliofile, cît și asupra realizării artistice a gravurilor și chiar asupra modelelor inspiratoare. În această categorie de cărți se încadrează cele două exemplare pe care le prezentăm în continuare.

Tabellae selectae ac explicatae a Carola Catharina Patina, apărută în 1691, la Padova, este prima dintre ele. Cartea cuprinde 42 de gravuri în metal după tablouri celebre ale lui Tițian, Tintoretto, Veronese, Holbein etc., gravuri realizate de Noël Cochin, Martial Desbois, Iosef Iuster etc.

Cartea are numai două ediții apărute, una la Padova, în latină – cea pe care o prezentăm –, iar alta la Colonia, în același an 1691, dar în italiană. Cum tirajul unor astfel de cărți este mic, e de presupus că nu sînt prea numeroase exemplarele care au atins vechimea de aproape 300 de ani.

Exemplarul, aparținînd unei colecții particulare, Leon Moscovici din București, este bine conservat. Legătura din piele maro pe carton este decolorată pe alocuri și nu se ridică la valoarea conținutului cărții. Foaia de titlu este realizată în condiții de sobrietate tipografică și îmbogățită cu o gravură mică reprezentînd Fecioara cu pruncul, gravură executată de Desbois după o pictură de Guido Rhemius. Pagina care cuprinde dedicația către Leopold I rege al Ungariei și împărat al Germaniei (1658–1705) este însă fastuoasă. Caracterele sînt cursive, mari, iar „s”-ul gotic și un „t” cu reminiscențe gotice se ondulează în spațiul mai strict marcat de caracterele romane. Un frumos frontispiciu reprezentînd un cap încoronat într-un medalion susținut de doi amorași și încadrat de frunze de acant ornează această primă filă. Medalionul este bordat de un text din „Cîntarea Cîntărilor”: „Videte Regem in diademate in die laetitiae cordis sui (cant 3)”. Textul debutează cu un „L” bogat ornamentat cu motive florale (lujeri, flori, frunze) și motive zoomorfe. Urmează

gravurile însoțite, fiecare, de o pagină sau două de text în care autoarea face cîte un scurt comentariu istoric al temei reprezentate de gravură, temă desprinsă din istoria biblică, mitologie sau istorie. Paginile cu text sînt decorate cu viniete și letrine frumoase de natură tipografică. Sînt patru tipuri de viniete-frontispiciu care se reiau. Sfîrșitul fiecărui text este marcat, de asemenea, de cîte o vinieta reprezentînd fie vase cu flori revărsate, fie măști, fie ansambluri de motive avimorfe și florale. Cartea este numerotată de la 1 la 202, dar păstrează și împărțirea în caiete purtătoare de semnături și reclame. Hîrtia este vărgată și marcată cu un filigran reprezentînd un trifoi și litera „P”.

Ilustrația cărții reunește trei nume remarcabile în istoria gravurii universale. Unul dintre ele aparține faimoasei familii Cochin – originară din Troyes (Franța) care are mai mulți reprezentanți în istoria gravurii. Numele lor este prezent de-a lungul a trei secole în arta gravurii în Franța (secolele XVI–XVIII). Cel care lucrează pentru ediția în discuție este Noël Cochin, născut în 1622 la Troyes și mort în 1695 la Veneția. În 1670 Noël Cochin părăsește Franța pentru a se stabili la Veneția. Multe din lucrările lui au dispărut într-un mare incendiu, în 1670, astfel că lucrarea lui fundamentală a rămas această „Tabellae selectae – Padova 1691”. Cochin își făcea singur desenele după tablourile celebre pe care intenționa să le reproducă prin intermediul gravurii, apoi lucra tabla metalică.

Un alt nume care semnează gravuri în această culegere aparține lui Martial Desbois, gravor născut la Paris în 1630 și mort tot aici în 1700. Pînă în 1696, însă, a lucrat în Italia, iar informația „Desbois Sc. Venet”, aflată sub unele dintre gravuri, certifică faptul că s-a aflat la Veneția cel puțin atîta timp cît să lucreze cu Cochin la alcătuirea planșelor pentru Catharina Patina. Desbois a gravat cu măiestrie viniete, portrete și subiecte religioase.

Josef Luster se afla și el la Veneția în jurul lui 1690. Specialitatea lui era gravura cu acul, iar subiectele care-l atrăgeau erau preluate din lucrările lui Da Vinci, Tițian. Lucrarea cea mai importantă la care a participat este tot „Tabellae selectae” pe care o prezentăm.

Gravurile au fost realizate după Tintoretto, Tițian, Veronese, Holbein, iar titlul lucrării este uneori modificat în comparație cu titlul tabloului original, după care s-a realizat gravura. Interesant este că autoarea și îngrijitoarea ediției au menționat uneori și locul unde se afla tabloul la data realizării copiei gravate. După indicațiile găsite în albume moderne ale operelor lui Tintoretto, Tițian, Veronese, la multe din ele locul nu s-a schimbat nici astăzi: gravura „Pilat spălîndu-și mîinile”, reproducere după tabloul lui Tintoretto „Christos în fața lui Pilat”.

Istoria biblică este reprezentată prin mai multe gravuri din care selectăm, de asemenea, gravura inspirată de Sf. Ioan, realizată după tabloul lui Tițian; este remarcabilă nu numai realizarea figurii umane, ci și desenul peisajului în care, de altfel, Noël Cochin excela.

Subiectele din mitologie sînt și ele prezente cu o bacchanală intitulată „Triumful lui Bacchus asupra iubitelor Ariadnei”. Gravura este realizată de Josef Luster după Tițian. Pictura se afla la data realizării gravurii în palatul Barberini din Roma.

Din tablourile cu subiecte inspirate din istorie, Noël Cochin a ales să reproducă prin gravare „Victoria lui Alexandru asupra lui Darius” al lui Veronese, pe care Catharina Patina l-a intitulat așa, deși numele tabloului aflat azi la Galeria Națională din Londra este „Familia lui Darius la picioarele lui Alexandru după bătălia de la Issos”.

O altă gravură care reține atenția este cea intitulată „Eliberarea Vienei 1683” (luptă la care a participat Șerban Cantacuzino) pentru care desenul și gravura au fost realizate de același Noël Cochin. Sub această gravură este scris numai „Patavii in Aedibus Patavinis”.

După un desen de Holbein, Cochin gravează o scenă reprezentând familia lui Thomas Morus, ilustrul umanist englez.

Un alt exemplar provenit, de asemenea, dintr-o colecție particulară, care vine în sprijinul aceleiași idei, este o culegere de 21 de gravuri excelente ca execuție, reproducând tablouri și structuri arhitectonice din Palatul Farnese din Roma. Cartea nu are pagină de titlu, dar fila care poartă dedicația indică editorul – Ioannes Iacobus de Rubeis, pe numele adevărat Rossi. Activitatea sa editorială s-a desfășurat pe o perioadă de câteva decenii în a doua jumătate a secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Persoana care s-a îngrijit de apariția cărții și căreia îi este adresată dedicația este Francesco Maria Phoebeo care a trăit între 1678 și 1727. Considerînd că a ocupat înalta demnitate de arhiepiscop de Tarbes (sudul Franței) în ultima jumătate a vieții sale deducem că apariția cărții poate fi datată la începutul secolului al XVIII-lea. Anul 1674 indicat pe gravura cu portretul lui Caracci este, desigur, acela în care Carol Maratti, elev al lui Andreea Sacchi, reprezentant al barocului roman târziu, a executat desenul și gravura.

Palatul Farnese din Roma a aparținut ilustrei familii Farnese, originară din Germania, care a strălucit în Italia îndeosebi în secolul al XVI-lea cînd Alexandru Farnese a devenit papă sub numele de Paul al III-lea (1534). Acesta a început construcția palatului sub îndrumarea lui Antonio da San Gallo, iar nepotul său cardinalul Alexandru a continuat-o sub îndrumarea lui Michelangelo. Palatul adăpostește și astăzi numeroase lucrări ale lui Caracci, deși o parte din ele au fost duse la Neapole de către moștenitorul Don Carlos, regele Neapolelui și al Spaniei. Francesco Maria Phoebeo, descendent al familiei Farnese, se îngrijește de apariția acestui volum ca un omagiu adus pictorului Caracci ale cărui lucrări au ornat cu precădere palatul ilustrei familii Farnese.

Cartea este un in-folio mare (305/401 mm) legat în pergament. Starea sa de conservare este excepțională. Gravurile sînt însoțite de versuri semnificative extrase din Eneida de Vergilius, scrise cu caractere romane cursive mici. Cuvintele scrise cu caractere romane mari dau sugestii despre numele tabloului care altfel nu este indicat. Sub gravurile care reprezintă aspecte din arhitectura palatului, textul este redus la o simplă indicare a conținutului imaginii. Autorul gravurilor este Carol Remshard (1678–1735), excelent desenator și gravor de subiecte arhitectonice pe care le-a cultivat cu precădere. În afara acestora, însă, atenția lui s-a îndreptat spre primii gravori germani pe care i-a reprodus cu măiestrie. Suplețea, siguranța, armonia execuției, îmbinarea manierei personale de a interpreta măestrii cu respectarea specificului fiecăruia dovedesc o înaltă înțelegere a artei gravurii.

Interesant ar fi un studiu comparativ asupra tabloului sursă și asupra gravurii în legătură cu fidelitatea sau libertatea interpretării subiectului inițial, studiu care să vizeze ambele cărți prezentate. Întrucît scopul nostru este însă numai de a prezenta exemplare bibliofile valoroase, ne vedem obligați să ne oprim aici.

1

Livres du XVIIe siècle dans des collections de Bucarest

Résumé

Au XVIIe siècle le livre reste encore un objet d'intérêt pour un cercle assez restreint de gens cultivés.

Cette étude présente deux exemplaires appartenant à des collections privées, qui attirent l'attention aussi bien par leur qualité de livres rares que par la réalisation artistique des illustrations et les modèles qui les ont inspirés.

Le premier renferme des reproductions de tableaux célèbres, la second – des reproductions de tableaux et de structures architecturales du Palais Farnese de Rome.